

12. Африканская хартия прав человека и народов от 26.06.1981. URL : <https://au.int/en/treaties/african-charter-human-and-peoples-rights> (дата звернення: 25.07.2019).
13. Самаке Ава. Міжнародно-правовий захист прав жінок в Африці : дис. ... к-та юрид. наук : 12.00.10 / Російський університет дружби народів. Москва, 2015. 178 с.
14. Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa (adopted 11 July 2003, entered into force 25 November 2005). URL : http://www.achpr.org/files/instruments/women-protocol/achpr_instr_proto_women_eng.pdf (дата звернення: 25.07.2019).
15. African Commission on Human and Peoples' Rights. URL : <http://www.achpr.org/instruments/women-protocol/#14> (дата звернення: 15.07.2019).
16. Загальна ісламська декларація прав людини від 19.09.1981. URL : https://constituanta.blogspot.com/2011/02/1981_26.html (дата звернення: 29.07.2019).
17. Каїрська декларація про права людини у ісламі від 05.08.1990. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_882 (дата звернення: 29.07.2019).
18. Арабська хартия прав людини від 23.05.2004. URL : <http://hrlibrary.umn.edu/arab/a003-2.html> (дата звернення: 07.05.2019).
19. Декларація Асоціації держав Південно-Східної Азії про права людини від 15.02.1988. URL : <https://constitutions.ru/?p=8333> (дата звернення: 28.07.2019).

УДК 342.5–027.544 (477) + 342.722
DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0390/2019.4.20>

ТЕОРЕТИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ТА РОЛІ АНТРОПОЦЕНТРИЗМУ В СУЧАСНОМУ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

THEORETICAL DEFINITION OF THE PLACE AND ROLE OF ANTHROPOCENTRISM IN MODERN CONSTITUTIONALISM OF STATE POWER

Якимович Я.В.,

*аспірант кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
юридичного факультету
Ужгородського національного університету*

Основною метою публікації є визначення місця та ролі антропоцентризму в державній владі як частини сучасного конституціоналізму, що дасть можливість поглибити та конкретизувати сутність і розуміння суб'єктів державної влади на рівні центральних органів. У процесі досягнення мети вважаємо за необхідне встановити доктринальні витоки змісту суб'єктів реалізації норм конституційного права, їхню антропоцентричну складову частину; здійснити опис і характеристику процесу набуття статусу та повноважень суб'єкта державовладних відносин крізь призму права громадянина на участь в управлінні державними справами; визначити шляхи (способи) впливу індивідуалізованого суб'єкта владних повноважень на державотворчі процеси та механізм державної влади загалом; зробити висновки.

Наукова новизна. Необхідність порушеної тематики полягає в тому, що на сучасному етапі державовладних відносин значення людського чинника, тобто знань, умінь, навичок, досвіду суб'єкта владних повноважень, усе частіше набуває ключового характеру. Незважаючи на те, що такий елемент антропоцентризму існував завжди, починаючи ще від перших державних утворень, сьогодні він набув інтенсивності та динамічності, які важливо враховувати для ефективного вирішення завдань. Для належного використання людського чинника першим кроком повинно бути встановлено на доктринальному рівні його конституційне існування, тобто науково визначена наявність нормативних передумов в Основному законі. У перспективі норми антропоцентричного характеру – такі, що реалізуються шляхом застосування зазначених знань, умінь, навичок і досвіду (це норми конституційної дієздатності, права, дискреційні повноваження й інші), у контексті розгляду цієї тематики можуть бути використані для вдосконалення не тільки конституційного, але і звичайного законодавства, зробивши сам механізм держави та процеси в ньому гнучкішими і більш пристосованими до тенденцій розвитку сучасного суспільства, не порушуючи загальних закономірностей функціонування публічної влади.

Висновки. Основними результатами проведеного дослідження виступають положення, згідно з якими антропоцентризм бере свій початок від елементів суспільного ладу – прав, свобод і обов'язків людини та громадянина; у державній владі його витоки починаються із права на участь в управлінні державними справами й інших політичних прав громадянина; реалізуючи зазначене право, громадянин набуває статусу суб'єкта владних повноважень, елементи якого надають інструменти для реалізації людського чинника, основними з яких є права та дискреційні повноваження; набуття статусу супроводжується такими елементами, як: спосіб набуття, відповідність критеріям конституційної дієздатності та відмова від частини особистості (правової) свободи взамін на правову необхідність, що підкріплюється відповідальністю; у результаті інтеракції кількох конституційних статусів бере свій початок явище колективного антропоцентризму; завдяки антропоцентризму здійснюється перетворення юридичної конституції на фактичну.

Ключові слова: людський чинник, політичні права, конституційно-правовий статус суб'єкта влади, колективний антропоцентризм, механізм державної влади, юридична конституція, фактична конституція.

The purpose of the article. The main purpose of this publication is to identify the place and role of anthropocentrism in state power as a part of modern constitutionalism, which will allow deepening and specifying the nature and understanding of the subjects of state power at the level of central bodies. In the process of achieving the goal, we consider it necessary to establish the doctrinal leaks of the content of the subjects of the implementation of constitutional law, their anthropocentric component; to describe and characterize the process of acquiring the status and powers of the subject of state power relations through the prism of the citizen's right to participate in the management of state affairs; determine ways (methods) of influence of an individual subject of power on state-making processes and the mechanism of state power as a whole; draw conclusions.

Scientific novelty. The need for the topic raised is that at the present stage of state relations, the value of the human acting, mainly knowledge, abilities, skills, experience of the subject of authority is increasingly becomes a key character. Despite the fact, that such an element of anthropocentrism has always existed, since the first state formations, today it has acquired an intensity and dynamism, which is important to take into account when effectively solving problems. For the proper use of the human factor, the first step must be to establish at the doctrinal level its constitutional existence, namely scientifically determined the existence of normative preconditions in the basic law. In the future, anthropocentric norms – implemented through the application of the aforementioned knowledge, abilities, skills and experience (these are norms of constitutional capacity, rights, discretionary powers, etc.), in the context of considering these topics can be used not only to improve the constitutional, but also ordinary law, making the mechanism of the state itself and its processes more flexible and more adapted to the tendencies of development of modern society, without violating the general laws of the functioning of public authority.

Conclusions. The main results of the study are the legal provisions according to which anthropocentrism originates from the elements of the social order – the rights of freedoms and responsibilities of the individual and the citizen; in state power, its origins begin with the right to participate in the management of public affairs and other political rights of the citizen; in realizing the specified right, a citizen acquires the status of a subject of power, the elements of which provide tools for the implementation of human factor, the main of which are rights and discretionary authorities; gaining the status is accompanied by the following elements: the method of acquisition, compliance with the criteria of constitutional capacity and the refusal of part of personal (legal) freedom in exchange for a legal necessity, supported by responsibility; as a result of the interaction of several constitutional statuses, the phenomenon of collective anthropocentrism originates; due to the anthropocentrism, the legal constitution is transformed into an actual one.

Key words: human acting, political rights, constitutional and legal status of subject of authority, collective anthropocentrism, mechanism of state power, legal constitution, actual constitution.

Постановка проблеми. Розуміння сутності суб'єктів публічної влади у процесі свого розвитку зазнавало чимало впливу різних ідеологічних підходів. Сьогоднішнє розуміння є результатом різних переплетінь категорій державного і суспільного ладу, форм теоретичного узагальнення й емпіричних суб'єктів реалізації. Відсутність достатньо чіткого (уніфікованого) підходу призводить до ускладнень у державотворчих процесах (питання відповідальності чи ухвалення рішень) та наявності механізму перетворення юридичної конституції на фактичну. Для вирішення зазначених викликів на доктринальному рівні варто чітко визначити основного суб'єкта реалізації конституційно-правових норм і, як наслідок, норм закону, який був би спільним для державного механізму і суспільних процесів. Єдиним таким суб'єктом постає людина, яку в науці визначають аксіологічною сутністю держави, первинною та найменшою організаційною одиницею публічного правління, а також основою явища антропоцентризму в сучасному конституціоналізмі. Визначення місця та ролі антропоцентризму дозволить сучасному конституціоналізму набути глибших і чіткіших позицій у взаємодії суспільного та державного ладу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для розкриття зазначеної теми було використано думки, погляди та праці таких науковців: О. Степанюка, В. Федоренка, О. Сінкевич, М. Орхіза, А. Єзерова, І. Забокрицького, Ю. Шемшученка, О. Скрипнюка, О. Чуб, В. Шаповала, П. Шляхтун, В. Речицького. Також спираємось на результати, отримані в попередніх дослідженнях, які створюють основи для об'єктивного теоретичного обґрунтування зазначеної тематики [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Мета статті полягає в теоретичному визначенні місця і ролі антропоцентризму в сучасному конституціоналізмі державної влади та впливу досліджуваного явища на державний механізм і державотворчі процеси.

Виклад основного матеріалу. Визначення місця та ролі антропоцентризму в сучасному конституціоналізмі державної влади варто почати з дефініції конституційної норми, яку навів у 1993 р. О. Степанюк у дисертаційному дослідженні «Норми конституційного права України: проблеми теорії» [7, с. 11]. На його думку, конституційна норма – це ухвалене установчою, законодавчою, а іноді судовою і виконавчою владою правило, що опосередковано, через поведінку людини регулює політичні відносини, які виникають у процесі організації та здійснення публічної влади, а також відносини цієї влади із громадянином. Із розвитком політико-правових явищ і доктринальних підходів розуміння суб'єктів ухвалення конституційних норм стало іншим, сьогодні творцями вважають народ України, українську державу та суб'єктів місцевого самоврядування [8, с. 88]. У такий спосіб сучасне розуміння конституційної норми, викладене в дисертації О. Сінкевич «Норми конституційного права України» за 2003 р., дефінується формально визначенням, встановленим чи санкціонованим українським народом, державою або суб'єктами місцевого самоврядування правилом поведінки, яке регулює конституційно-правові відносини і забезпечується системою заходів державного впливу, передбаченого чинним законодавством [9, с. 17]. Проте для нашого дослідження велике значення має друга частина визначення О. Степанюка, де зазначено, що конституційна

норма регулює політичні відносини та відносини влади із громадянами **опосередковано через поведінку людей** (підкреслено нами – *Я. Я.*). Поведінковий елемент у сучасному визначенні норми конституційного права втілюється через словосполучення «правило поведінки» (тобто спосіб або стандарт, яким потрібно керуватися під час вчинення дій), але відсутність вказівки на *людину* як носія цієї поведінки призводить до того, що в теоретичному викладі суб'єкти державних відносин часто не набувають антропоцентричного характеру. На наш погляд, у такий спосіб конституціоналізм утрачає вагому частинку конструкції власного функціонування. Позбавлення антропоцентричного характеру змісту конституційно-правових відносин, навіть тільки на рівні правової доктрини, неминуче призведе до кризи як науки, так і галузі конституційного права, оскільки фундаментальний стрижень суспільного явища знівельовується та втрачається.

Значення антропоцентризму в сучасному конституціоналізмі саме набуває свого місця, якщо розглядати змодельовано ілюстраційні ситуації, як, наприклад, огляд ст. 90 Конституції України, здійснений І.І. Забокрицьким із погляду теорії ігор. Згідно із другою частиною цієї статті Парламент України може бути розпущений, якщо протягом місяця не сформує коаліцію фракцій, протягом шістдесяти днів після відставки уряду не сформує персональний склад нового уряду або протягом тридцяти днів пленарні засідання не будуть розпочаті. Настання негативних наслідків є небажаним розвитком подій для депутатів, отже, можемо припустити, що всі зусилля будуть спрямовані на вирішення конфліктів, які призвели до кризи. Це також сприятиме розвитку самого конституціоналізму. Подібний до ст. 90 підхід був використаний другим Президентом України Л. Кучмою для стимулювання депутатів подолати незгоду й ухвалити Конституцію України в найкоротші терміни, що і сталося протягом однієї «Конституційної ночі» [10, с. 34–35]. Хоча «небажаність» може бути суперечливим поняттям. І. Забокрицький також наводить приклад, коли рейтинг партії в останній період порівняно з попередніми виборами зріс, то дострокові вибори можуть бути вигідними, щоби здобути більшу кількість місць у наступному складі парламенту [11, с. 67–68]. У такий спосіб реалізація та використання конституційних норм (регулювання політичних відносин) опосередковуються поведінкою людини.

Схематичне визначення місця та ролі антропоцентризму в конституціоналізмі сучасної держави варто почати із визначення самого конституціоналізму. Один із варіантів дефініції цього поняття наведено в Юридичній енциклопедії. Він визначає конституціоналізм системою правових зв'язків між суспільством, державою й індивідом, що виникають у процесі реалізації норм конституції й інших джерел конституційного права. Змістова основа конституціоналізму виражається формулою: «Конституційно-правова норма + практика її реалізації» [12, с. 288].

Поєднання спільним зв'язком суспільства, держави й індивіда в одному документі створює фундамент для конституційного ладу, який, згідно з багатогранними підходами правової доктрини у ключовому складі складається із суспільного ладу та державного ладу [13, с. 47]. Під суспільним ладом варто розуміти конституційно-правові норми, які регламентують права, свободи й обов'язки

людини і громадянина, що діють на суверенній території (природні, економічні, політичні, культурні й інші права). Державний лад – це конституційно-правові норми, що регламентують механізм державної влади (розподіл на три гілки влади, систему стримування і противаг гілок влади, поділ публічної влади на державну (центральна) та владу місцевого самоврядування, структуру, функції, спосіб організації державних органів та інші елементи). Якщо суспільний лад і державний лад у вищевказаній формулі конституціоналізму втілюються через конституційно-правові норми, то практика їх реалізації відображатиметься тільки через той елемент, який О. Степанюк у своєму визначенні назвав *регулюванням відносин, опосередкованим людською поведінкою*. Із цього і починається антропоцентризм суб'єктів публічної влади в конституціоналізмі сучасної держави. Парламент, уряд, президент, судді – це передусім громадяни, які, з одного боку, користуються своїм правом на участь в управлінні державними справами, а з іншого, користуються й обмежуються набутим статусом суб'єкта владних повноважень, втілюючи на практиці реалізацію конституційно-правових норм. Отже, місце антропоцентризму (практика реалізації конституційно-правової норми) встановлюється між суспільним ладом і державним ладом (напрями регулювання конституційно-правових норм).

Його роль і спосіб функціонування в державній владі висвітлюються через механізм реалізації норм конституційного права суб'єктами конституційно-правових відносин, який опишемо нижче. Розуміння антропоцентризму може розкритися через явища людського чинника або людського фактору. Людський фактор повинен застосовуватися до негативних ситуацій державного правління, причиною яких стала людина. Імовірність виникнення людського фактору передбачено також нормами конституції. Наприклад, у п. 3 ч. 5 ст. 126 Конституції України зазначено, що підставами для звільнення судді є вчинення ним істотного дисциплінарного проступку, грубого чи систематичного нехтування обов'язками, що несумісне зі статусом судді, або виявлення невідповідності займаній посаді [14]. Значно більша кількість норм основного законодавства пов'язані з людським чинником, що є формою позитивного впливу людини на державотворчі процеси та виступає основним напрямом нашого дослідження. Під людським чинником варто розуміти сукупність знань, умінь, навичок, досвіду (освітнього та життєвого), які може використовувати людина, будучи суб'єктом конституційно-правових відносин під час реалізації своїх повноважень. Необхідність їх наявності зумовлюється також конституційною дієздатністю (цензи освіти, кваліфікації та моральності). У частині з антропоцентризмом конституційне право починає межувати з іншими суспільними науками та галузями знань (соціологія права, політологія, філософія права, правова антропологія, а також адміністративне право та наука державного управління в частині суб'єктів адміністративних (державоуправлінських) відносин), чим, отримуючи додатковий розвиток, набуває невід'ємного для суспільно-правової науки складового елементу.

Особа може реалізувати свій потенціал (людський чинник) у державному механізмі так само, як і в суспільстві, маючи нормативно визначені права, свободи й обов'язки (елементи, притаманні суспільному ладу). Однак, на відміну від суспільства, державний механізм потребує приналежності до держави, тобто громадянства. За наявності громадянства особі відкрито весь арсенал політичних прав, хоча їхня вичерпність також залежить і від конституційної дієздатності. До основних політичних прав належать: право на участь у референдумі та виборах; участь у політичних партіях, громадських організаціях і професійних спілках; право на мирні зібрання; як громадяни, так і іноземці чи апатриди мають право на індивідуальні

або колективні звернення; громадяни мають рівне право доступу до державної служби. Усі ці права виступають механізмом реалізації права громадянина на участь у державних справах [15, с. 11]. Доступ до механізму державної влади особа отримує, реалізуючи саме це право.

Існує низка особливостей, які варто зазначити, характеризуючи процес реалізації права на участь у державних справах. Сам процес – це перехід від можливості набуття (права громадянина) до самого набуття статусу суб'єкта публічної влади та його використання в державному механізмі, проте:

– по-перше, спосіб реалізації права на участь у державних справах на конституційній основі може здійснюватися двома шляхами. З одного боку, особа має право брати пасивну участь у виборах, тобто бути обраною до парламенту, на пост президента чи виборного органу місцевого самоврядування. З іншого боку, особа, реалізуючи своє право на доступ до державної служби чи служби в органах місцевого самоврядування, може бути призначена на ту чи іншу державну посаду і в такий спосіб набуває статусу суб'єкта публічної влади;

– по-друге, незалежно від того, чи буде особа обрана чи призначена, вона має відповідати критеріям конституційної дієздатності. Критерій конституційної дієздатності для посад, на які призначають, найчастіше зафіксований на рівні звичайних, або конституційних, законів, хоча є винятки щодо посад у судовій системі. Для більшості виборних посад ці критерії регламентуються конституцією (та конституційними законами). Конституційною дієздатністю встановлюються певні цензи (громадянства, віку, виборності, осілості, моральності, освіти чи кваліфікованості), якими визначається інтелектуальна, вольова та соціальна (ценз осілості, громадянства, моральності) спроможність особи виконувати ті чи інші повноваження. В основних законах також передбачено ситуації, у яких фізичну здатність можна визначати аспектом конституційної дієздатності. Наприклад, згідно із пп. 4 п. 2 ст. 131 Конституції Республіки Польща, маршалок сейму тимчасово бере на себе обов'язки президента, якщо Національними зборами главу держави визнано нездатним виконувати свої обов'язки за станом здоров'я [16; 17];

– по-третє, аналіз норм конституцій також засвідчує (і це підтверджує огляд наукових праць), що за набуття статусу суб'єкта публічної влади особа втрачає певний елемент свободи, який переходить у необхідність, підкріплену відповідальністю. Таким процесом у правовій доктрині також характеризують створення суспільного договору та держави як усвідомлену згоду людей [19, с. 66]. Виходячи з норм, які обумовлюють суспільний лад, громадянин має певні політичні, економічні, культурні права та свободи. Набуваючи статусу та повноважень певного суб'єкта, він втрачає можливість обіймати іншу посаду (п. 3 ст. 82 Конституції Чехії – посада судді несумісна з посадою президента, члена парламенту й іншою адміністративною посадою), що є політичним правом; займатися іншою оплачуваною чи підприємницькою діяльністю (ч. 2 ст. 78 Конституції України), що є економічним правом. Хоча виняток – культурні права (наукова, викладацька і творча діяльність), але природні права все ж обмежуються. Наприклад, свобода зміни громадянства згідно з п. 2 ч. 6 ст. 126 Конституції України є підставою для припинення повноваження судді [18; 14]. Свобода пересування та вільний вибір місця проживання можуть бути обмежені конституційною дієздатністю в частині цензу осілості (проживання на території визначений період). У такий спосіб елемент *свободи* громадянина втрачається та переходить у *необхідність* забезпечити суспільну справедливості (баланс між публічними та приватними інтересами). Ця необхідність має настільки важливу роль, що за її порушення передбачено настання санкцій (*відповідальність*);

– по-четверте, набуття статусу суб'єкта владних повноважень супроводжується отриманням нових форм свободи, яка, крім необхідності (обов'язки, заборони, обмеження), має також можливості (права, дискреційні повноваження), захист і забезпечення (гарантії).

Висвітлюючи теорію антропоцентризму в сучасному конституціоналізмі, варто зазначити детальніше аспект, пов'язаний зі свободою, яка дає можливість реалізовувати людський чинник. Набуття статусу суб'єкта публічної влади (конституційно-владні повноваження), як зазначено у четвертому пункті нашого переліку, означає набуття гарантій, прав, дискреційних повноважень, обов'язків, заборон, обмежень, а також участі в колективному антропоцентризмі. Для застосування людського чинника (знання, уміння, навички) необхідна свобода, яка, виражаючись усвідомленою цілеспрямованістю на реалізацію власних намірів, тобто волею, здійснює вибір між мотивами, тобто внутрішньою силою, що впливає на поведінку людини. Рішення ухвалюється проявом волі, крізь призму вибору. Людина має свободу, коли має можливість вибору та здатність його зробити [20, с. 324–325].

Якщо здібність проявляється через застосування людського чинника, то можливість вибору повинна мати правове обумовлення. Персоналізованому суб'єкту публічної влади таке обумовлення передбачено в елементах статусу. Гарантії, здійснюючи захист професійного виконання обов'язків, честі, гідності, незалежності, забезпечуючи належні умови діяльності та недоторканність, роблять можливою реалізацію людського чинника. Права та дискреційні повноваження через міру можливої поведінки, яка є сутністю права та складовим елементом дискреції, дозволяють практично застосовувати людський чинник. Власне через право та дискрецію суб'єкта публічної влади втілюється в життя свобода та можливість вибору, тобто застосування його людського потенціалу. Обов'язки й елементи інтердикційності (конституційні заборони й обмеження) – це міра необхідної поведінки, поєднана з обмеженнями свободи. Обов'язок у рамках конституційного законодавства можна поділити на два види. Перший передбачає наявність елементу людського чинника. До нього можна віднести норми, пов'язані з виконанням присяги, наприклад, парламентарі, згідно з п. 3 ст. 23 Конституції Чехії, присягають виконувати обов'язки в інтересах людей відповідно до своїх знань і совісті, а згідно із ч. 1 ст. 129 Конституції України судді зобов'язані керуватися верховенством права [18; 14]. Знання та совість є елементами людського чинника, які передбачені законодавством у присязі та які зобов'язують застосовувати суб'єкти публічної влади під час виконання повноважень, а використання верховенства права потребує глибокого розуміння цього поняття суддею для його застосування. Другий вид – це виконання обов'язків, які не потребують наявності людського чинника, вони стосуються здебільшого функціонування системи стримування і противаг гілок влади. Наприклад, п. 3 ст. 34 Конституції Чехії передбачає, що голова палати парламенту скликає палату на вимогу президента, уряду та 1/5 від складу палати [18]. Саме скликання не потребує проявів людського чинника, це проста дія, зумовлена обов'язком. Невиконання цієї дії має кваліфікуватися проявом людського фактору, який зазначено вище. Складові частини інтердикційного становища – це спосіб забезпечити справедливість у суспільстві. Не може вирішувати справи суспільства особа, яка не є його членом і тривалий час не проживає на його території (вона в цих справах просто буде некомпетентна). Значно більше заслуговує на право вирішувати питання суспільства особа, обізнана в його проблемах, оскільки знає про них із власного досвіду.

Державний механізм також не може триматися тільки на одній особі. Має бути багато кваліфікованих і здібних

громадян. Коли кілька описаних вище статусів суб'єктів владних повноважень взаємодіють один з одним, то відбувається інтеракція імперативного або диспозитивного характеру. Імперативність передбачає відносини підпорядкування, які є структурним зв'язком ієрархії. Диспозитивна інтеракція між рівними суб'єктами публічної влади (між гілками влади чи в середині однієї колегіальної гілки) дає початок такому явищу сучасного конституціоналізму, як колективний антропоцентризм. Крізь призму цього явища рішення органу залежить від участі та згоди кожного його члена. З колективним антропоцентризмом пов'язані такі конституційні форми, як коаліція депутатських фракцій, яка виникає з узгодження політичних позицій (ч. 6 ст. 83 Конституції України), консультації президента із представниками парламенту перед ухваленням рішення про скорочення строку повноважень законодавчого органу (п. 4 ст. 98 Конституції Республіки Польща) чи ухвалення спільного рішення колегіальним органом (право конституційного подання мають 60 депутатів і сенаторів – ч. 2 ст. 61 Конституції Французької Республіки) тощо [14; 21; 22; 17; 18]. Колективний антропоцентризм дефінує такі інструменти, як узгодження позицій, консультації (на рівні нормативного виразу вони відрізняються) та консенсусні методи ухвалення рішень (шляхом голосування). Усі ці засоби потребують великої кількості людського потенціалу й ефективних форм його виразу. Ключовими із цих форм залишаються права та дискреційні повноваження.

Отже, людина-громадянин, коли реалізує своє конституційне право на участь в управлінні державними справами, відмовляється від частини власної природної свободи і, відповідаючи вимогам конституційної дієздатності, здобуває виборну або призначувану посаду та статус суб'єкта владних повноважень, через який і реалізовує зазначене конституційне право. Людський чинник (знання, уміння, навички, досвід) проявляється (можливість бути втіленим) через конституційно визначені елементи статусу суб'єктів публічної влади (особливо права та дискреційні повноваження, інколи обов'язки), які дозволяють впливати на механізм держави, наповнюючи змістом функціонування органів влади, інститутів, реалізуючи систему поділу гілок влади та систему їхнього стримування і противаг. Механізм державної влади завдяки антропоцентричному елементу набуває динамічності, гнучкості та пристосованості до тих чи інших викликів і тенденцій розвитку суспільства. Людський чинник дозволяє інституційній складовій частині (сукупність норм, що врегульовують одні відносини) розвиватися і водночас не виходити за межі загальних нормативно визначених правил та закономірностей функціонування державної структури (механізму).

Отже, якщо місце антропоцентризму суб'єктів публічної влади в конституціоналізмі сучасної держави визначається між складовими частинами конституційного ладу, тобто суспільним ладом і державним ладом, то його роль полягає в перетворенні або забезпеченні переходу «юридичної конституції» у «фактичну конституцію», що забезпечується механізмом реалізації норм конституційного права (див. Схему 1). Суб'єкт публічних відносин через реалізацію статусних елементів робить з Основного закону не просто декларативний акт, а документ, що реально діє («живу конституцію»). Виконанням конституційних положень людина дозволяє діяти Основному закону, а застосуванням людського чинника – розвивати й удосконалювати його. В. Речицький у праці про конституціоналізм зазначає: «Конституції діють тому, що активно діють люди і утворені ними інститути. Взаємодія осіб і соціальних інститутів здійснюється за конституційних умов у найбільш швидкий та ефективний спосіб» [23, с. 40].

Рис. 1. Теоретичне визначення місця та ролі антропоцентризму суб'єктів публічної влади в конституціоналізмі сучасної держави (де місце визначається між суспільним і державним ладом, а роль – у процесі переходу юридичної конституції у фактичну)

Виходячи з вищевикладеного, також можна дати визначення даних процесів. Ураховуючи елемент суспільного ладу та державного ладу, а також наведену формулу конституціоналізму (конституційно-правова норма + практика її реалізації), *антропоцентризм у сучасному конституціоналізмі (у конституційному праві)* – це явище, що визначає людину (та її юридично обумовлену поведінку) сутністю суб'єкта практичної реалізації норм конституційного права. Цей підхід означає, що держава функціонує не через органи, інститути чи організації, а через громадян, наділених статусними повноваженнями (або політичними правами, якщо це стосується функціонування політичних партій) суб'єктів публічної влади. Такий підхід повинен бути першочерговим у самому розумінні (науково-доктринальному, загально-правовому або теоретично-правовому) органу як частини державної структури (можливе також зазначення у правових дефініціях). У такий спосіб державний орган не буде абстрактно-функціонуючим елементом механізму (чим віддаляє розуміння держави від існування особи-громадянина, виключаючи його як віху всього функціоналу), але набуде екзистенційно-змістовного наповнення, а визначення та розуміння Т. Гоббсом людини як творця і розпорядника держави посяде належне місце в сучасній юридичній доктрині [24, с. 296].

Висновки. У результаті проведеного дослідження визначено, що характерними ознаками явища антропоцентризму, якими теоретизуються його місце та роль у сучасному конституціоналізмі державної влади, виступають такі позиції:

1) антропоцентризм у конституційному праві *первинно реалізується через права, свободи й обов'язки людини та громадянина*, тобто нормами врегулювання суспільного ладу;

2) антропоцентризм у публічній владі (державному ладі) реалізується завдяки політичним правам громадянина, ключовим з яких є *право на участь в управлінні державними справами*;

3) статус суб'єкта публічної влади через гарантії, права, дискреційні повноваження, обов'язки, заборони й обмеження надає *правовий інструментарій для практичного втілення антропоцентризму* в державному механізмі (державному ладі);

4) формами виразу антропоцентризму можуть бути: *людський чинник* (застосування знань, умінь, навичок, досвіду) або *людський фактор* (негативний вплив людини на державотворчі процеси, який в окремих випадках попереджений законодавством);

5) основними правовими засобами реалізації людського чинника в державному механізмі виступають *права та дискреційні повноваження* (інколи *обов'язки*);

6) набуття конституційно-правового статусу характеризується: *способом набуття* (через вибори або шляхом призначення на посаду), *відповідністю критеріям конституційної дієздатності*, *відмовою від частини особистої (правової) свободи взамін на правову необхідність*;

7) за *інтерацією кількох конституційно-правових статусів суб'єктів публічної влади виникає явище колективного антропоцентризму*, коли рішення колегіального (колективного) органу залежить від участі та згоди кожного його члена;

8) антропоцентризм дозволяє механізму державної влади бути *гнучким, динамічним, пристосованим до сучасних тенденцій розвитку суспільства і водночас* (завдяки правовому регулюванню) не втратити ключові закономірності власного функціонування;

9) антропоцентризм завдяки своєму впливу *дозволяє юридичній конституції ставати (переходити у) фактичною*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Якимович Я. Антропоцентризм у державному механізмі: генезис поглядів (Anthropocentrism in the state mechanism: the genesis of views). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2018. № 48. Т. 1. С. 52–55.

2. Якимович Я. Антропоцентризм у державній владі: конституційний огляд емпіричних фактів державного правління в країнах Центральної та Східної Європи (Франція, Чехія та Польща). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*, 2019. № 5.
3. Якимович Я. Антропоцентризм у державній владі: конституційний огляд емпіричних фактів державного правління в Україні. *Право та державне управління*. 2019. № 3.
4. Якимович Я. Антропоцентризм у державному механізмі : аналіз сучасних доктринальних підходів у праві. *Конституційно-правові академічні студії*. 2018. № 2. С. 87–96.
5. Якимович Я. Антропоцентризм у державній владі: аналіз норм основних законів у країнах Центральної та Східної Європи (Франція, Чехія, Польща та Україна). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2019/12.pdf.
6. Якимович Я. Система витоків антропоцентризму у формуванні сучасного конституціоналізму державної влади. *Науковий вісник публічного і приватного права*. 2019. № 3.
7. Степанюк О. Норми конституційного права України: проблеми теорії : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 1993.
8. Федоренко В. Система конституційного права України як складник класичного конституціоналізму. *Конституція і конституціоналізм в Україні: вибіркові проблеми* / П. Мартиненко, В. Кампо. Київ, 2007. С. 58–959.
9. Сінькевич О. Норми конституційного права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003.
10. Орхіз М., Єзеров А. Конституція України діє, конституційні перетворення тривають (до 15-ї річниці Конституції України). *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2011. Т. 10. С. 28–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nponyua_2011_10_5.
11. Забокрицький І. Використання теорії ігор в конституційно-правових дослідженнях. *Теорія і практика конституціоналізму: український і зарубіжний досвід* : матеріали учасників Третьої науково-практичної конференції, м. Львів, 19 травня 2017 р. 2017. № 3. С. 66–69.
12. Юридична енциклопедія : у 6-ти т. / за ред. Ю. Шемшученка. Київ : Українська енциклопедія, 2001. Т. 3 : К – М.
13. Скрипнюк О. Конституційний лад України: ознаки, принципи, гарантії. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2008. № 4. С. 46–51.
14. Конституція України № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
15. Чуб О. Конституційне право громадян України на участь в управлінні державними справами : автореф. ... дис. канд. юрид. наук. Харків, 2004. С. 11.
16. Constitution of the Republic of Poland № 78. 1997. URL: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>.
17. Шаповал В. Конституція Польської Республіки. Київ, 2018.
18. Constitution of The Czech Republic № 1/1993. 1992. URL: https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Ustava_EN_ve_zneni_zak_c_98-2013.pdf.
19. Шляхтун П. Конституційне право України. Київ : Освіта України, 2010.
20. Філософія : підручник для вищої школи. Харків : Прапор, 2014. С. 324–325.
21. Constitution of France Republic. 1958. URL: https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/constiution_anglais_oct2009.pdf.
22. Шаповал В. Конституція Французької Республіки. Київ, 2018.
23. Речицький В. Конституціоналізм. Коротка версія. Читанка з конституціоналізму для зацікавлених. Харків : Харківська правознавча група ; Права людини, 2014.
24. Гоббс Т. Левіафан. Пер. з англ. Київ : Дух і літера, 2000. С. 184–296.